# Úvod do studia jazyka

**Artikulovaná řeč** – před 40 000 lety
**Psaná podoba**
- před 6 000 lety
- před 4 000 lety – první dochované záznamy

**Jazyky**
- Živě – mají aktivní mluvčí
- Mrtvé – nemají aktivní mluvčí, mají podobu psanou (latina)
- Umělé – není jazyk mateřský, například Esperanto a *Tolkien*

**Jazyk –** systém výrazových a významových prostředků. 2 stránky. Označující – „pes“, „dog“, „Hund“. Vyjadřující – tedy co se tím slovem myslí.
Funguje jako systém znaků!
**Řeč** – malá součást *jazyka.*
1. Schopnost člověka *vyjadřovat* obsah *vědomí, myšlenek.*
   - Mluvenou formou
   - Psanou formou
2. Konkrétní užití jazykových prostředků
   - Promluva
   - Text

**Mluva –** souhrn jazykových zvyklostí, výslovnost, mluvnické a gramatické jevy
- Jednotlivce
- Skupiny

**Funkce jazyka**
a) **Komunikační –** nástroj dorozumění
b) **Myšlenková –** slouží k formování myšlenek
c) **Expresivní –** vyjadřuje city, emoce, pocity
d) **Apelová –** schopná vyvolat reakci
e) **Estetická –** oslovuje city, smysly, emoce

# Jazykovědné disciplíny

## Jazykové plány

| |
|---|
| 4. Plán stylistický (výběr prostředků atd.) |
| 3. Syntaktický (skladba věty a souvětí) |
| 2. Plán morfologický (tvarosloví) |
| 1. Plán fonetický (hláskosloví) |

1. Disciplíny zabývající se zvukovou stránkou jazyk
   - Fonetika
   - Fonologie
   - Ortoepie – nauka o správné výslovnosti
2. Morfologie – gramatika
3. Syntax – gramatika
4. Stylistika – nauka o textu
5. Morfologie
6. Morfologie
7. Disciplíny zabývající se psanou podobou jazyka
   - Grafemika
   - Ortografie – pravopis
8. Nauky o pojmenování a slovu
   - Lexikologie – nauka o slovní zásobě
   - Nauka o tvoření slov
   - Sématika – nauka o významech slov
9. A další...

- Bohemistika – zabývá se českým jazykem
- Slavistika
- Etymologie – původ slov

# Čeština – národní jazyk

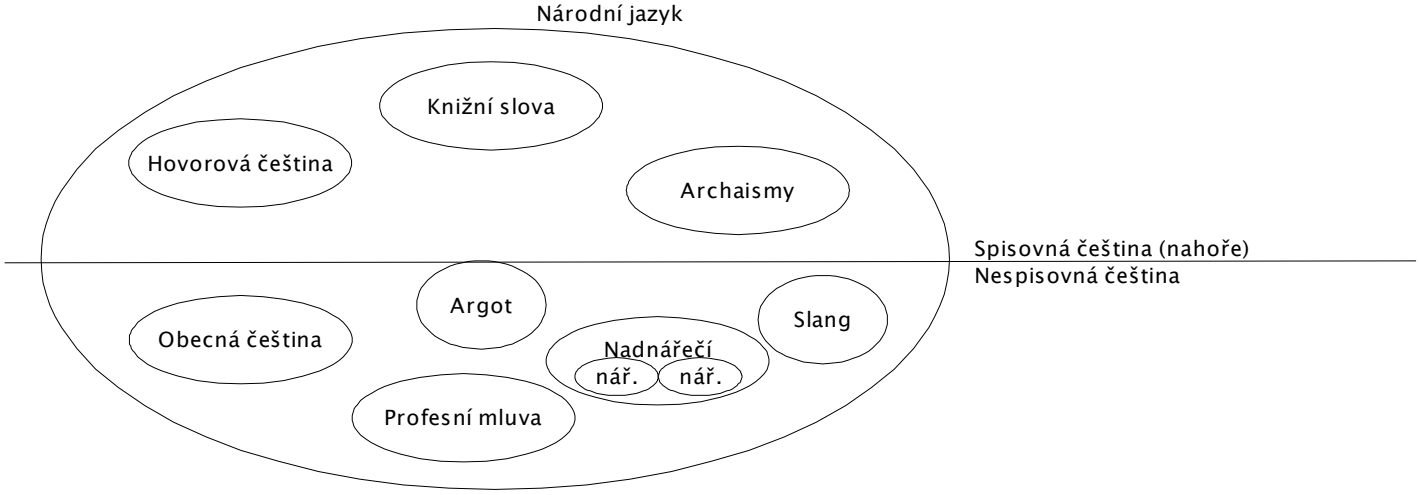


**Hovorová čeština**

- Výrazy, které se chápou jako spisovná pouze v jazyce mluveném. (například Děkuju)

**Obecná čeština**

- Všeobecně příjmaná nespisovná podoba češtiny. Vznikla na základě středočeského nadnářečí.

**Nadnářečí**

- Interdialekt
- Rysy na nějakém větším území
- Na našem území celkem 3.

**Nářečí**

- Dnes již téměř neexistuje, dříve v bylo v každé vesnici jiné.

**Knižní slova**

- Dobýt města, zsinalý, bol...
- Používají se pouze ve spisovném jazyce psaném

**Archaismy**

- K estetickému ozvláštnění

## Český jazyk

Se vyvíjel a a byl vzděláván během tisíciletého vývoje našeho národa.

Představuje jednotící znak českého národa!

Jazyk není jev neměnný, ale podléhá vývoji.

V nové době se rozvíjí zejména slovní zásoba, která se rozšiřuje spolu s rozšiřování poznatku v oblasti vědy a techniky, společně s tím, jak vznikají nové vztahy ve společnosti a politice. (Naopak jiná slova vycházejí, například slova z určitých zaniklých řemesel. Jirchář – ten kdo zpracovával kůže, Hamr – kladivo).

Spisovný jazyk byl ustanoven na základě středočeského nářečí.

### Územní členění češtiny

Původní podobu jazyka bylo nářečí (v každé vesnici se mluvilo jinak, neexistoval volný pohyb obyvatel (díky nevolnictví))

Vlivem vyšší vzdělanosti a gramotnosti a později s rozšíření médií (noviny, rozhlas, TV) se rozdíly mezi nářečími postupně stírali.

Proto se dnes objevují téměř jen interdialekty (typická pro větší územní celky)

Český interdialekt = obecná čeština (celé Čechy) – „dobrej kluk“

Horácké nadnářečí – „dobré klok“

Východomoravské nadnářečí – „dobrý šuhaj“

Slezské (lašské) – „dobrý chalan (ogar)“

Pouze v okrajových oblastech se můžeme setkat s původními nářečími, (to vyžaduje původní obyvatelstvo a zachovaný folklor) například chodsko, podkrkonoše (večerníček), slovácko

### Sociální členění češtiny

Profesní mluva – mluva lékařů, horníků, myslivců...

Slang – mluva zájmových skupin, např. studentský, sportovní

Argot – mluva spodiny, zločinců, záměrem je utajení. Po odhalení přecházejí do obecné češtiny (fízl, prachy) a vytvářejí nové.

### Norma a kodifikace

**Norma** je soubor dorozumívacích zvyklostí (tedy konvencí), které jsou obecně uznávané.

**Kodifikace** vychází z normy a převádí ji do souboru závazných pravidel. (= uzákonění normy v kodifikačních příručkách).

Pravidla českého pravopisu (akademické, školní)

Slovník spisovné češtiny (8 dílů)

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.

Česká mluvnice (Havránek, Jedlička)

Jednoznačná je kodifikace pravopisná a tvarosloví. Kodifikace výslovnosti je hůře zachytitelná => méně přísná.

# Indoevropské jazyky

Srovnáme-li různé jazyky zjišťujeme, že vykazují jisté podobnosti, shody. Nejnápadnější podobnosti jsou v jádru slovní zásoby, což jsou slova příbuzenských vztahů (matka, bratr, sestra) a věcí, které nás od pradávna obklopovaly (voda, země, den, noc, Měsíc, Slunce).
Zkoumáme-li literární památky, zjišťujeme, že jejich podobnost je tím větší, čím starší literární památky porovnáváme.
Z toho jazykovědci usuzují, že v dávných dobách existovalo společenství lidí s jedním prajazykem.
Z tohoto praspolečenství odcházeli některé kmeny, aby osidlovali nová území, tak přestala jazyková jednota existovat a vyvinuly se jednotlivé jazyky.
Jazyky se postupně rozrůzňovaly.
Prajazykem pro větší část kulturního světa byla...

## Indoevropština

Dělila se na jazykové větve.

1. Indoíránská větev
    1. Indické jazyky
        - Hindština
        - Sanskrt
        - Védština
        - Romština
    2. Íránské jazyky
        - Perština
2. Helénská (Helén = řek)
    - Řečtina
3. Italické jazyky
    - Latina
    - Románské jazyky
        - Italština
        - Francouzština
        - Španělština
        - Portugalština
        - Rumunština
        - Moldavština
        - Rétorománština
4. Keltská větev
    - Irština
    - Skotština
    - Velština
    - Bretonština
5. Germánská větev
    - Němčina
    - Angličtina

    - Nizozemština
    - Vlámština
    - Švédština
    - Dánština
    - Norština
    - Islandština
    - Frízština
  6. Baltské jazyky
    - Lotyština
    - Litevština
  7. Arménština
  8. Albánština
  9. Slovanské

Z dnešního hlediska nazýváme příbuzné jazyky jako jazykové rodiny (slovanské jazyky aj.)

Jazyky, které nejsou příbuzné s Indoevropskými jazyky:

- Ugrofinské jazyky
  - Finština
  - Maďarština
  - Estonština
- Semitohamitské
  - Semitské
    - Hebrejština
    - Aramejština
  - Hamitské
    - Arabština, egyptština
- Čínština, Japonština

## Slovanské jazyky

Blízké jazykům baltským, proto se předpokládá, že před vydělením slovanských jazyků existovalo období Balto-Slovanské jednoty.

Asi od 2000 let př. n. l. již mluvili Slované jedním jazykem *praslovanštinou*.

Postupně se rozpadla na tři větve:

- Západoslovanská
  - Čeština
  - Slovenština
  - Polština
  - Lužická srbština (horní a dolní, oblast východního Německa)
- Jihoslovanská
  - Chorvatština
  - Slovinština
  - Bulharština
  - Makedonština
  - Srbština
- Východoslovanská
  - Ukrajinština
  - Ruština
  - Běloruština

## Staroslověnština

Kníže Velkomoravské říše Rostislav si byl vědom ohrožení ze strany Německa (náboženství atd.) pro to požádal Byzantského císaře. Ten poslal Konstantina a Metoděje. Ti pocházeli z oblasti Soluně, tam se mluvilo makedonským nářečím. Ještě před tím přeložili z řečtiny Nový Zákon a další do makedonského nářečí, vymysleli písmo Hlaholici. Jeho studenti, na jeho počet vymysleli písmo ještě zjednodušenější a pojmenovali ho Cyrilice.

Na území Velké Moravy přišli v roce 863.

Staroslověnština byla ustanovena na základě makedonského nářečí.

Byl to první spisovný slovanský jazyk, sloužil i jako liturgický jazyk.

# Komunikace

Sdělování si informací, obsahů.
V Běžné komunikaci je kód přirozený jazyk (čeština atd.) Mezi kódy může patřit morseovka, dopravní značky, 0 a 1 v počítačích.

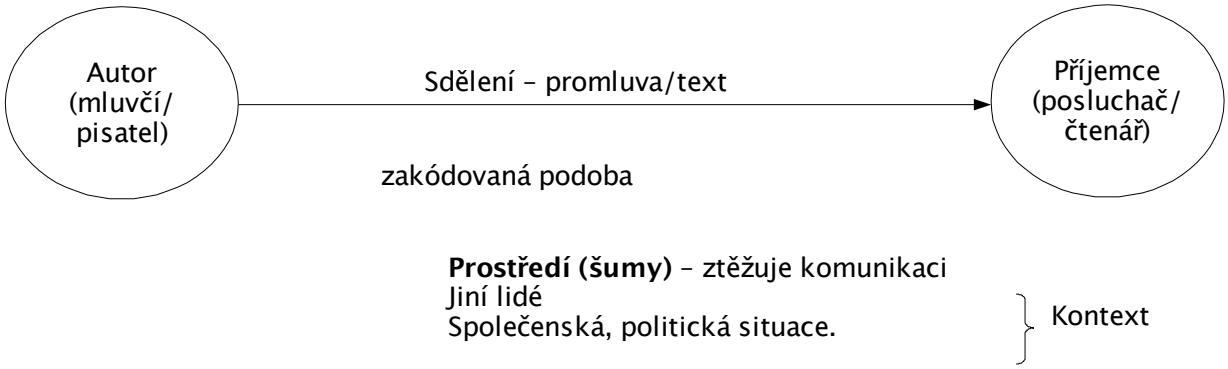


## Sloh

Jak nejlépe stvořit co nejlepší promluvu/text aby komunikace mezi autorem a příjemce proběhla co nejlépe.

Sloh – způsob výstavby jazykového projektu (tedy promluvy/textu) tj. způsob zpracování obsahu a využití jazykových prostředků.

Sloh dává projevu/textu jednotný a charakteristický ráz, které mu se také říká styl.

Sloh se projevuje ve výběru prostředků, které jsou v promluvě/textu užity a v jejich uspořádání v celek.

Nauka o slouhu se nazývá stylistika.

V životě jsme neustále nuceni se vyjadřovat ať už písemně nebo ústně.

Náročnější vyjádření vyžadují abychom jazykové projevy vytvářeli promyšleně, podle plánu

**Jak postupovat:**

1. fáze – vyjasníme si sdělení (co sdělujeme komu)
2. fáze – vybíráme fakta
3. fáze – rozvrhneme obsah sdělení (= kompozice)
4. fáze – promyslíme si jazykové formulace (vlastní stylizace sdělení)
5. fáze – Napsání textu, pronesení promluvy

Při přípravě složitějšího textu je žádoucí si nejprve sestavit osnovu. Podle ní text zpracujeme nanečisto (koncept), ten pak opravíme, přepíšeme (čistopis)

Slohová vytříbenost – sestavit své jazykové projekty, aby byly perfektní. Záleží a vhodném výběru slov. Na plynulé stavbě vět. Na spojení vět v souvislý text.

Slohová vytříbenost vyžaduje:

- Přehlednost – členění na odstavce, nadpisy
- Výstižnost – použití slov
- Jasnost
- Srozumitelnost – parazitická slova, cizí slova

### Slohotvorní činitelé

Různost stylů záleží na množství faktorů – slohotvorných činitelů

Zejména je důležité, kdo je autorem, v jakých podmínkách text vzniká a komu je určen.

a) Styl Individuální (osobní) – nejvíce patrnější jsou rozdíly v individuálním styl různých autorů umělecké literatury.

Individuální slohové rozdíly se neuplatňují (a je dokonce

Praha
- Od prahů na řece
- Suché místo
- Faraga/Paraga (neexistovalo h)

vhodné je potlačit), ve spisech vědeckých, úředních, právnických asd., zde totiž mluví jedinec za celou instituci.

b) Slohotvorní činitelé obecné platnosti

Podmínky a okolnosti jimiž je autor sdělení vázán a k nimž musí přihlížet zejména, zda je jeho projev:

1. Veřejný/Soukromý
2. Mluvený/Psaný
3. Jakou má funkci

Další činitelé:

1. Citové zaujetí
2. Monolog/Dialog – více náročné

Slovan
- Slavík, kořen slou (sluha)
- kořen téci (indoevrop.)
- Od slovo (tak nazývali všechny s kým si rozuměli, ostatní Němci)

Čech
- Od vlastního jména
- Čelenin – obyvatel vyvíšenin
- čel – příslušník kmene

V závislosti zda projev probíhá v prostředí veřejném/soukromém volíme prostředky čistě spisovné nebo hovorové.

Jeli adresátem široká veřejnost (nebo oficiální prostředí) volíme vždy čistě spisovné prostředky.

Sklouzávání k nespisovnosti ve veřejných projevech vytváří dojem nevzdělanosti, nemístné familiárnosti a má také komický účinek.

Větší tolerance by měla panovat vůči cizincům, kteří nemusí mít tak vytříbený jazykový cit.

1. **Styl projevu mluveného/psaného**
   1. Specifika mluveného projevu
      - Melodie hlasu (snižování a zvyšování hlasu)
      - Tempo řečí
      - Zabarvení řeči
      - Citové zaujetí mluvčího
      - Mimika obličeje, gestikulace (přehnaná působí teatrálně)
      - Mluvčí může lépe navázat kontakt s posluchači
      - Může měnit tempo (důležité pro pochopení a zdůraznění)
      - Zesílit hlas (zdůraznění)
   2. Specifika psaného projevu
      - Musí být úplnější, propracovanější, detailnější, více vysvětlující.
      - V písemném projevu jsou často složitější souvětí zejména je důležité, aby byly vystiženy vztahy kauzality (vztah příčiny a následku, tzn. Co z čeho vyplývá)
      - To co je v mluveném projevu vyjádřeno zesílením hlasu, tempem řeči atd. Se musí v psaném vyjádřit graficky. Členěním na odstavce, používáním nadpisů, podnadpisů. Například méně důležité věci dáváme do závorky
      - Důležité je používání „,“, „–“, „:“
      - Písemné vyjadřování by mělo být přesné a přehledné

## Funkční styly

1. **Prostěsdělovací**

   Nejde o nic jiného, než se dorozumět, předat informaci. Je to nejjednodušší styl.

2. **Administrativní**

   Používá se při projednávání pracovních otázek v zaměstnání, v obchodním styku. Úřední, obchodní korespondenci.

   Velmi odborné, obsahuje a vyžaduje ustálené slovní formulace. Vyhlášky, právní smlouvy, jednání u soudu.

3. **Odborný**

   Cílem stylu je podat přesné, výstižné a úplné poučení o zkoumaném jevu

   1. Styl vědecký – na nejvyšší úrovni, maximální přesnost a úplnost.
   2. Styl učebnicový – Mezi vědeckým a populárně naučným.
   3. Styl populárně naučný – Zjednodušuje vědecký styl, do míry pochopení běžným člověkem, snaží se zachovat úplnost a přesnost, což se ne vždy podaří.

4. **Publicistický**

   V překladu o češtiny: novinářský, zpravodajský

   Styl novin, časopisů, rozhlasových a televizních zpravodajských relací.

   Styl publikací věnovaných aktuálním společenským otázkám.

   Tento styl má aktuálně informovat, ovlivňuje posluchače, může s ním manimulovat.

Styl řečnický – Pouze v mluvených projevech (může však být zapsán).

5. **Umělecký**

   Velmi rozmanitý, dříve se vyznačoval typicky básnickými výrazy jako luna, oř, to u nás vymizelo na konci 19. století.

   Umělecký styl vlastně dnes určuje autor svým záměrem.

   Zobrazuje jevy, které je nutno chápat jako obecné. Obrazná pojmenování, symboly aj.

   V básnictví se často objevuje rytmus a rým.

## Slohové postupy

Rozlišujeme podle toho, jak autor pojímá téma, jak vybírá, řadí, rozvádí jednotlivé tematické složky. A jak odpovídajícím způsobem k tomu vybírá a uspořádává jazykové prostředky.

Rozlišujeme tedy následující slohové postupy:

a) Postup informační – nejjednodušší prosté podání informace. Vyskytuje se ve zprávách. Oznámeních, běžných rozmluvách.
b) Postup vyprávěcí – jde o vystižení nějaké události, zaznamenává sled dějových složek.
c) Postup popisný – pří tomto postupu uvádíme jednotlivé části určitého celku, jejich vlastnosti. Zjišťujeme jak části navzájem souvisejí, především místně a časově. A tím získáváme celkový obraz popisovaného předmětu nebo jevu.
d) Postup výkladový a úvahový – tady srovnáváme různé jevy a objasňujeme jejich vzájemné vztahy. Vysvětlujeme příčiny jevů. Vyvozujeme logické závěry,podáváme zdůvodněné hodnocení. Výklad je typický pro odborníky. Úvaha se může vyskytovat ve stylu odborném, publicistickém i uměleckého. Úvaha s uměleckými ambicemi se nazývá esej. (V angličtině to není to stejné.)

## Způsoby zpracování

- Výpisek
  - Parafráze – zjednodušení, přenos do vlastních slov
  - Citát (citovat) – přesný, použití v uvozovkách. Vždy uvádíme z stranu, dílo, vydání, odstavec, ze kterého citujeme.
  - Vynecháváme-li části nahrazujeme jej (…)
- Osnova
  - Jak po sobě jdou tematické celky
  - Heslovitě, nebo stručné věty
- Výtah
  - Zachycení hlavních myšlenek v textu
- Obsah
  - Shrnuje celkový obsah knihy, většinou na začátku (dříve však na konci)
- Rejstřík
  - Abecední seznam pojmů
  - Slouží k vyhledávání
- Anotace
  - Na úvod
  - Charakteristika díla, třeba na obalu.
- Shrnutí
  - Na konci
  - Shrnuje hlavní myšlenky (vědecké) práce
  - Na co a jak na to přišel.

## Mluvený projev

- Uplatňuje se v různých funkčních stylech.
- Každý jedinec má svá specifika projevu.
- Zásady správného projevu:
  - Zřetelně a souvisle
  - Nepoužíváme nespisovné výrazy a parazitní slova.
  - Vyhýbáme se dlouhým a komplikovaným souvětím
  - Udržení a včasné opuštění myšlenky.
  - Skákání do řeči pouze starší nebo výše postavení.
  - Délka přímo úměrná časové a společenské situaci.
  - Důležitá je řeč těla – může však působit dojmem nervozity.
  - V hlavě nikoliv na papíře.

## Představení

- Muž je přestaven ženě, mladší staršímu, nižší (postavením) vyššímu
- Po představení:
  - Žena oslovuje muže, starší oslovuje mladšího
- Témata:
  - Studium, účel cesty, cíl cesty...

## Telefonický rozhovor

- Proč chceme s volaným mluvit
- Co mu chceme sdělit
- Promyslet si komplikace
- Představení:
  - Představuje se volaný.
- Pracovní hovor je stručný a věcný.
- Mít nachystané psací prostředky když očekáváme informace.

## Psané útvary prostěsdělovacího stylu – zpráva

- Krátký útvar, může sloužit k hodnocení určité události.
- Ústní, písemná forma.
- Výstižný nadpis

## Psané útvary prostěsdělovacího stylu – oznámení

- O budoucnosti (oznámení o svatbě aj.)

## Psané útvary prostěsdělovacího stylu – dopis

- Osobní nebo úřední
- Úřední => administrativní funkční styl.
- Osobní může být neformální nebo formální, u toho by měla převládat stručnost a přehlednost, plně spisovný jazyk.
- Dopis v pravém horním rohu měl obsahovat místo a datum (místo může být i na konci).
- Oslovení končící čárkou!
- Odstavce textu, přičemž první odstavec začíná prvním písmenem.
- Pozdrav a podpis.

## E-mail

- Zatím není ustálená žádná forma.

## Tiskopisy

- Předtištěné
- Administrativní styl
- Poštovní poukázka, dotazník

## Pozvánka

- Nabuzení, časté obraty
- RSVP – pozvaný má potvrdit svou účast

## Telegram

- Důležitá srozumitelnost

## Inzerát

- Měl by zaujmout